

آسیب‌های آخرالزمان از منظر آیات و روایات

صدیقه مرادی^۱ | سید عزت‌الله احمدی^۲

چکیده

آخرالزمان واپسین دوران از دنیا است که به قیامت می‌پیوندد و از زمان ظهور آخرین پیامبر شروع شده و با ظهور آخرین امام منتظر و موعود به پایان می‌رسد. این دوره به دو مقطع زمانی عصر غیبت و عصر ظهور، تقسیم می‌شود. برای این دوره در آیات و روایات خصوصیات و علائمی بیان شده است. دوره آخرالزمان، زمان امتحان تمام انسان‌ها است. هدف این مقاله بررسی «آسیب‌های آخرالزمان از منظر آیات و روایات» است که داده‌های آن به روش کتابخانه‌ای و اسنادی جمع‌آوری و سپس با روش تحلیل توصیفی تدوین شده است. کلیت این مقاله جوابی برای سؤال از چیستی آسیب‌های آخرالزمان و چگونگی مواجهه با آن‌ها از منظر آیات و روایات است. آسیب‌ها و فتنه‌های آخرالزمان، حوادث مرکب از حق و باطل است که جامعه را به‌سوی اضطراب سوق می‌دهد و فساد و تباهی را در عرصه زندگی اجتماعی انسان‌ها پدید می‌آورد. در چنین شرایط، شناخت حق و باطل برای عامه مردم دشوار است. آسیب‌های آخرالزمان در ابعاد اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی با آیات قرآن کریم و روایات به اثبات رسیده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که آخرالزمان، دارای آسیب‌های فراوان در حوزه‌های اعتقادی، اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی و اقتصادی است که جوامع انسانی را تهدید می‌کند.

کلیدواژه‌ها: آخرالزمان، آسیب‌های آخرالزمان، امام مهدی، آیات و روایات

۱. ماستری تفسیر و علوم قرآنی، دانشکده علوم اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه (نماینده افغانستان)، کابل، افغانستان

۲. دکتری مدرسی معارف اسلامی، دانشکده علوم اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه (نماینده افغانستان)، کابل، افغانستان

مقدمه

آخراالزمان واپسین دوران از دنیا است که به قیامت می‌پیوندد، در این مدخل دگرگونی‌های اجتماعی و فرهنگی مربوط به آن دوره و در بخش «اشراف الساعه» تغییراتی تکوینی رخ می‌دهد دورانی که امام عصر (عج) در غایب است. از منظر روایات، شناخت آسیب‌های این دوران اکیداً لازم است و نقش تعیین‌کننده بر آینده هر انسانی دارد. آسیب‌شناسی آخراالزمان، یعنی آفت‌هایی که ممکن است گروهی از مردم و ارزش‌ها یا مقدسات در دوره آخراالزمان گرفتار آن شوند، به صورت فشرده اشاره کرد که در دوره آخراالزمان آسیب‌ها و آفت‌ها در خانواده‌ها و در ارتباط بین افراد و اعضای خانواده ممکن است وجود داشته باشد. اگر همه مؤمنین این سستی‌ها و آسیب‌ها را از دیدگاه معصومین (ع) به دقت مورد مطالعه قرار ندهند، در کم‌ترین وقت این تهدید دامن‌گیر جامعه خواهد بود که بایست از نظر اعتقادی، اخلاقی، اقتصادی و فرهنگی به این آسیب‌ها مواظبت‌های جدی نسبت به خودش در پیرامون اوضاع و احوال جامعه و مردم توجه داشت. دوره آخراالزمان در ابعاد مختلف پر از فتنه، تضاد و تناقض و تاریکی و آسیب‌های بی‌شماری است. خداوند هم از زمان ظهور حضرت آدم تا ختم دوران غیبت حضرت مهدی موعود (عج)، بندگان خود را به اشکال مختلف امتحان کرده است. شاید آسیب‌های و بلاهای آخراالزمان هم به نحوی، وسایل آزمایش خداوند باشد که در این صورت شناخت این آسیب‌ها، برای سربلند برآمدن از امتحان، بسیار ضروری است.

۱. مفاهیم

۱-۱. مفهوم آخراالزمان

آخراالزمان از دو واژه «آخر» و «زمان» ترکیب یافته است. کلمه «آخر» دو گونه تلفظ دارد؛ آخر به فتح «خ» به معنای غیر است و به کسر «خ» به معنای پسین، نقیض مقدم و پیشین است. (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۴: ۱۲) به جهان پس از مرگ، از آن جهت «آخرت» گفته می‌شود که حیات ثانوی واپسین بوده و در مرحله پس از حیات

نخستین قرار دارد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۶۹) «زمان» در لغت به معنای وقت است. دراز مدت باشد یا کوتاه مدت. جمع آن «أَزْمَن» و آزمان و «أَزْمَنَة» است. به معنای روزگار عصر، دهر، برهه نیز به کار رفته است. (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۱۳: ۱۹۹) اما آخرالزمان به معنای بخش پایانی زندگی دنیا است؛ (سلیمانی، ۱۳۸۸: ۱۵-۱۶) اصطلاحی برگرفته از احادیث و روایاتی است که در کلمات معصومین (ع) به کار رفته است. مراد از آخرالزمان و حوادث آخرالزمانی، در کاربرد روایات، دوره پایانی روزگار دنیا و رویدادهایی است که در این بخش از تاریخ حیات بشر به وقوع می‌پیوندد.

۱-۲. مفهوم آسیب

آسیب در لغت به معنای زخم، ضرب، صدمه، عیب و نقص، تعب، رنج و... آمده است؛ اما در اصطلاح به معنای عام، عبارت است از: «درد‌ها، کاستی‌ها، مصیبت‌ها و آفت‌های فکری، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که محیط زندگی انسان‌ها را فراگرفته باشد که آگاهی از موارد، آسیب‌شناسی گفته می‌شود». (سایت حوزه نت، ۱۳۷۸، شماره ۷۱)

آسیب و انحراف یا کج روی مفهوم مشابه و معادل هم‌اند. مفهوم مشترکی که در این دو واژه می‌توان یافت عبارت است از: عدم التزام به آنچه باید باشد؛ بنابراین، عدم التزام عملی به هنجارهای مورد قبول جامعه، آسیب شناخته می‌شود. همین بیان خود دربرگیرنده دو قلمرو است. هنجارهای مورد قبول جامعه خود شکل مطلوب و «باید» به خود می‌گیرد و آسیب‌شناسی آخرالزمان، یعنی آفت‌هایی که ممکن است گروهی از مردم و ارزش‌ها یا مقدسات در دوره آخرالزمان گرفتار آن شوند. در آموزه‌های روایی، اصطلاح «آخرالزمان» در دو معنای کلی به کار رفته است:

۱- برخی روایات ناظر به دوره واپسین زندگی دنیا است که با ولادت حضرت پیامبر خاتم آغاز و تا زمان برپایی قیامت پایان می‌یابد. از این رو حضرت پیامبر اسلام را، پیامبر آخرالزمان نامیده‌اند.

۲- برخی دیگر از روایات ناظر به دوران پس از پیامبر خدا است این دسته روایات غالباً به مدت زمان طولانی دوره حیات آخرین جانشین پیامبر (ص) حضرت مهدی

موعود (عج) است که تا پایان عمر دنیا به طول می‌انجامد. این دوره به لحاظ شرایط خاص زندگی آخرین امام، به دو مقطع عصر غیبت و عصر ظهور، تقسیم می‌شود و در روایات به هر کدام از مقطع غیبت (دهخدا، ۱۳۷۳، ۲: ۲۷۳۷) تا ظهور حضرت مهدی «آخرالزمان» اطلاق شده است چنان‌که رسول خدا (ص) در توصیف حضرت مهدی (عج) فرمودند: او همان قیام‌کننده‌ای است که در آخرالزمان ظهور می‌کند. (مجلسی، ۱۴۰۲، ۳۶: ۳۲۵).

واژه آخرالزمان در قرآن بکار نرفته؛ اما مطالب گوناگونی درباره این موضوع از آیات قابل استفاده است. قرآن مجید در آیات فراوان به دوران آخرالزمان اشاره کرده: «ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ؛ گروهی از آنان از امت‌های نخستینند و گروهی از اقوام آخرینند». (واقعه: ۱۳-۱۴) این دو گروه هر دو از امت اسلام است؛ گروهی از اولین آن‌ها و گروهی از آخرین آن‌ها. ختم نبوت و نزول واپسین شریعت که با ظهور پیامبر اسلام (ص) پدیدار شد، نخستین نشانه آخرالزمان به شمار می‌رود. قرآن به‌طور کلی جهانیان را به دو بخش پیشینیان (الاولین، المستقدمین) و پسینیان (الآخرین، المستأخرین) تقسیم کرده است: «وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ». بنابراین هم خود آن‌ها و هم اعمالشان در برابر علم ما روشن و آشکارند و از این نظر، معاد و رستاخیز و محاسبه اعمال همه آن‌ها کاملاً در برابر ما سهل است. با توجه به این معنای جامع، تمام احتمالاتی را که در تقدم و تأخر در آیه بالا داده‌اند، می‌توان جمع کرد و پذیرفت. (طبرسی، بی‌تا، ۶: ۳۳۴)

بنابراین، اصطلاح (آخرالزمان) بر معنای عام آن، شامل دوره ظهور اسلام تا پایان جهان است و مفهوم خاص آن، ناظر به دوره امامت امام عصر (عج) و ویژه زمان غیبت و محجوریت دین است.

۲. آسیب‌های اعتقادی آخرالزمان

فتنه و آسیب‌های آن اثرات مختلفی دارد که مهم‌ترین آن‌ها، کم‌رنگ شدن باورها و اعتقاد به خدا و ولی خدا است. تغییر و دگرگونی عمیق در بالاترین سطح نظام

فرهنگی موجب کج روی در تنظیم روابط اجتماعی انسان‌ها می‌گردد. پس از آن که اصل معتقدات و باورها دچار دگرگونی شدید شد، وحدت و انسجام درونی و شخصیت جامعه در سطح عقاید و باورها جای خود را به تشتت باورها و ایده‌ها می‌دهد. همین تفرقه در سطح ایده‌ها و آرا در لایه‌های زیرین اثر کرده و ضمن مشروعیت بخشیدن به کج روی‌ها، موجب نابسامانی اجتماعی می‌شود. ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها به هم می‌آمیزد و هنجارها رنگ می‌بازد، نمادها و سازمان‌های بهنجار تضعیف شده و در نتیجه کارکردهای مثبت خود را از دست می‌دهند. لذا برخی از آسیب‌های اعتقادی آخرالزمان در ادامه ذکر می‌شود:

۱-۲. کمرنگ شدن اعتقاد مردم

اعتقاد جزو اساسی هر دین و مذهب است؛ اما در آخرالزمان تنها چیزی که رواج می‌یابد، بی‌دینی و سست شدن اعتقاد و باور به خدا و دین است. در این زمان، دوری از امام حی و غیبت ایشان سبب می‌شود که همه چیز در عالم از قالب اصلی خود خارج شود. از همین رو است که نشانه‌های آخرالزمان، مانند دانه‌های تسبیح، یکی پس از دیگری آشکار می‌شوند تا درنهایت به ظهور حضرت حجت (عج) بیانجامد. حضرت پیامبر (ص) فرمود: «نشانه‌های ظهور چون دانه‌های تسبیح یا گردنبندی است که رشته اتصالش بگسلد و دانه‌های آن یکی به دنبال دیگری فروریزد». (سید بن طاووس، بی‌تا: ۱۰۲)

۲-۲. دین‌داری غیر عالمانه

یکی دیگر از آسیب‌ها آخرالزمان ضعف در دین‌شناسی و دین‌داری است. به هر تعداد کسانی که معلوماتی کافی از حقایق دینی نداشته باشد، به همان اندازه باید منتظر وقوع فتنه‌ها و دچار آسیب‌های فروان باشد. امام علی (ع) در سخنی حکیمانه ارتباط میان فتنه‌انگیزی و ضعف در دین‌شناسی و دین‌داری را به این صورت بیان می‌کند: «مردم را روزگاری رسد که در آن از قرآن جز نشان نماند و از اسلام جز نام آن. در آن روزگار بنای مسجدهای آنان از بنیان آباد است و از رستگاری ویران. ساکنان

و سازندگان آن مسجدها بدترین مردم زمین هستند، فتنه از آنان خیزد و خطا با آنان درآویزد. آن‌که از فتنه به کنار ماند، بدان بازش گردانند و آن‌که از آن‌پس افتد به سویش برانند». (نهج البلاغه، ح ۳۶۹-۴۲۶)

۲-۳. فتنه‌ها در امور فکری و عقیدتی

برخی فتنه‌های و امتحان‌ها در جریان امور فکری و عقیدتی است. وسواس‌ها و القائات شیاطین، وسیله آزمایش است. «لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً؛ تا آنچه را شیطان القا می‌کند، ابزار آزمونی قرار دهد». (حج: ۵۳) قرآن به این بُعد توجه ویژه کرده است. بنابراین همه شبهات و تشکیک‌هایی که برای تضعیف عقاید دینی القا می‌شود و مطالبی که به‌طور دائم از رسانه‌های خارجی و سایت‌های اینترنتی منتشر می‌گردد، در این بخش قرار می‌گیرد؛ زیرا همه این‌ها فتنه‌های دینی، فکری و اعتقادی است. ظاهراً مقصود از «فتنه» در آیه «الْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ»، (بقره: ۱۹۱) همین امور است. در آیه «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ؛ با آنان پیکار کنید تا فتنه‌ای نماند». (بقره: ۱۹۳)

طبق روایات قبل از ظهور منجی عالم بشریت، دورانی به نام دوران حیرت برای انسان‌ها به وجود می‌آید. در این زمان انسان‌ها در شناخت حق و باطل دچار سردرگمی می‌شوند و گمراهان از دیگران جدا خواهند شد. شیطان نیز باگذشت زمان و با تمام قوا و با پیشرفت انسان، رشد و پیشرفت چشمگیری دارد و هر زمان با ابزار جدیدتری به سراغ انسان می‌آید.

۳. آسیب‌های اجتماعی آخرالزمان

برخی از بسترهای اجتماعی و فرهنگی، ایجاد بعضی از آسیب‌ها در جامعه کنونی شده است که در آیات و کلام معصومین (ع) به شرح ذیل آمده است:

۱-۳. معاشرت‌های ناسالم

از زمینه‌های اجتماعی فتنه و فساد در آخرالزمان که به آسیب‌های اجتماعی می‌انجامد، رفاقت‌ها، معاشرت‌ها و دوستی‌های ناسالم و فساد برانگیز است. دوستی‌هایی که نه

بر اساس ایمان و عقل و علم، بلکه بر پایه هوس‌های زودگذر و درک‌های ناقص شکل می‌یابند. با توجه به خوی و خصلت لغزان و تغییرپذیر آدمی، هرکدام از این فاکتورها آدمی را به مسیر فساد و انحراف می‌کشاند. حضرت علی (ع) از نشست و برخاست‌های بی‌جا و گردآمدن‌های بی‌هدف نهی می‌کند و می‌فرماید: «پرهیز از نشستن سر گذر بازارها؛ زیرا آنجا، جایگاه شیطان و پیش آمد فتنه و تباه‌کاری است». (نهج‌البلاغه، نامه ۶۹) یا امام سجاد (ع) می‌فرماید: «إِيَّاكُمْ وَصُحْبَةَ الْعَاصِينَ وَ مَعُونَةَ الظَّالِمِينَ وَ مُجَاوِرَةَ الْفَاسِقِينَ احْذَرُوا فِتْنَتَهُمْ وَ تَبَاعَدُوا مِنْ سَاحَتِهِمْ؛ از هم‌نشینی گناهکاران و یاری ستمگران و همسایگی با بدکاران پرهیزید. از فتنه آنان بر حذر باشید و از اطراف آنان دور شوید». (کلینی، ۱۴۰۷، ۸: ۱۶)

۲-۳. نادانی و بی‌تفاوتی مردم

نادانی و بی‌اطلاعی مردم در برابر مسائل بزرگ جامعه، از جمله مسائلی است که فتنه‌گران را در کارشان موفق‌تر خواهد کرد. اگر مردم از مسائل بزرگ جامعه، آرمان‌های والای خود و مسائل و مشکلاتی که سر راه رسیدن به آن‌ها مواجهند، غافل باشند، ممکن است به سهولت آلت دسته فتنه انگیزان شوند. فتنه‌گران می‌کوشند تا توجه و دغدغه مردم را از مسائل کلی و کلان جامعه به مسائل خرد و جزئی منحرف کنند. آنان می‌کوشند نقاط ضعف حکومت و جوامع اسلامی را برجسته و امید به زندگی و بهبودی را کمرنگ نمایند و در این راستا نادانی مردم و بی‌تفاوتی آنان بسیار برای فتنه‌گران کارساز است. شکایت امام علی (ع) از جهل مردم زمانش، بیشتر از شکایت آن حضرت از دشمنانش بود. جهل در برابر مسائل اجتماعی و دینی، جهل سیاست و قدرت، جهل در برابر آرمان‌ها و اهداف حکومت اسلامی و جهل در برابر معارف حقیقی و راستین قرآن.

۴. آسیب‌های خانوادگی در آخرالزمان

خانواده در فرهنگ اسلامی، بخش مهمی از اجتماع را تشکیل می‌دهد و از مهم‌ترین پایگاه تربیت نسل و از مهم‌ترین نهادهای انسان‌سازی به شمار می‌رود. نیازهای

روحی، معنوی و غریزی انسان در خانواده تأمین می‌شود و سعادت و شقاوت بسیاری از انسان‌ها، وابسته به آن است. به‌صراحت می‌توان گفت تمدن‌های اصیل، بخش مهمی از اصالت خود را مدیون سلامت و پایداری نظام خانواده بوده و هستند. در عصر کنونی و به‌خصوص در فرهنگ غرب، نظام خانواده از حالت پراکنده و سنتی، به یک نظام واحد مرکزی تبدیل شده و نقش پدران و مادران در اداره زندگی و تربیت فرزندان به‌شدت کمرنگ شده و به‌جای آن انواع نهادهای اجتماعی، آموزشی و رسانه‌ها به تربیت نسل‌ها و هدایت افکار مشغول شده‌اند. (حیدری کاشانی و آقا تهرانی، ۱۳۹۳: ۳۹ - ۴۵) برخی از آسیب‌های خانوادگی در آخرالزمان را در ادامه بررسی می‌کنیم:

۱- ۴. تزلزل بنیاد خانواده و تزلزل جایگاه والی دن در آخرالزمان

از منظر احادیث اسلامی، در آخرالزمان بنیاد خانواده‌ها به شدت سست و آسیب‌پذیر خواهد شد. حرمت پدران و مادران حفظ نمی‌شود، گسست شدید عاطفی بین اعضای خانواده به وجود می‌آید. در این خصوص امام صادق (ع) فرموده‌اند: «در آخرالزمان فتنه‌ها، همچون پاره‌های شب تاریک شمارا فرامی‌گیرد و هیچ خانه‌ای از مسلمین در شرق و غرب عالم نمی‌ماند، مگر اینکه فتنه‌ها بر آن داخل می‌شود». (سید بن طاووس، بی‌تا: ۳۸) روایت شده که «در آخرالزمان، خواهی دید که پدران و مادران از فرزندان خود به شدت ناراضی‌اند و عاق والدین شدن رواج یافته است». (کوشاری، ۱۳۸۸، ۱ و ۲: ۸۸)

در دوره آخرالزمان احترام به پدر و مادر کم و از جایگاه آنان نزد فرزندان بسیار تزلزل پیدا می‌کند. رسول خدا (ص) می‌فرماید: «وَرَأَيْتَ الْعُقُوقَ قَدْ ظَهَرَ وَاسْتُخِفَ بِالْوَالِدَيْنِ وَكَانَا مِنْ أَسْوَأِ النَّاسِ حَالًا عِنْدَ الْوَلَدِ وَيَفْرَحُ بِأَنْ يَفْتَرِيَ عَلَيْهِمَا؛ و می‌بینی که عاق والدین بودن رواج می‌یابد و پدر و مادر سبک شمرده می‌شوند. آنان در نظر فرزند خود بدترین مردم محسوب می‌شوند و فرزند خوشحال می‌شود از اینکه به والدین توهین کند و افترا ببندد». (کلینی، ۱۴۰۷، ۸: ۴۱) هم‌چنین ابن عباس از آن حضرت نقل کرده است که در بخشی از یک روایت بلند فرمود: «وَيَجْفُو الرَّجُلُ

وَالِدَيْهِ وَيَبْرُ صَدِيقَهُ؛ در آخرالزمان انسان‌ها به پدر و مادر خود جفا می‌کنند در حالی که احسان و نیکی‌شان به دوستشان می‌رسد». (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵: ۳۴۸)

۲-۴ مانع‌تراشی در تربیت دینی فرزندان

از دیگر آسیب‌های خانواده در آخرالزمان، کم‌توجهی والدین به تربیت دینی فرزندان و مانع‌تراشی برای آموزش علم دینی و گرایش‌های الهی آنان است. از پیامبر اکرم (ص)، نقل شده است که آن حضرت به تعدادی از کودکان نظر انداخته فرمود: «فَقَالَ وَيْلٌ لِّأَوْلَادِ آخِرِ الزَّمَانِ مِنْ آبَائِهِمْ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ آبَائِهِمُ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ لَا مِنْ آبَائِهِمُ الْمُؤْمِنِينَ لَا يَعْلَمُونَهُمْ شَيْئاً مِنَ الْفَرَائِضِ وَإِذَا تَعَلَّمُوا أَوْلَادُهُمْ مَنَعُوهُمْ وَرَضُوا عَنْهُمْ بِعَرَضٍ يَسِيرٍ مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ؛ وای بر فرزندان آخرالزمان از روش پدرانشان! عرض شد: یا رسول‌الله! از پدران مشرک آن‌ها؟ فرمود: نه از پدران مسلمانشان که چیزی از فرایض دینی را به آن‌ها یاد نمی‌دهند و اگر فرزندان خود از پی فراگیری بروند منعشان می‌کنند و تنها از این خشنودند که آن‌ها درآمد مالی داشته باشند هرچند ناچیز باشد. من از این پدران بیزارم و آنان نیز از من بیزارند». (شعیری، بی‌تا: ۱۰۶)

۳-۴ بی‌غیرتی خانوادگی

غیرت در لغت به معنای کراهت انسان از تصرف بیگانه در حقوق او و در اصطلاح به معنای تلاش فرد برای مراقبت از ناموس، آبرو، مال و حق خودش است. بی‌غیرتی هم به معنای کوتاهی در نگهبانی از آن ارزش‌هایی است که مراقبت از آن‌ها واجب است. شهید مطهری می‌نویسد: «غیرت نوعی پاسبانی است که آفرینش برای مشخص بودن و مخلوط نشدن نسل‌ها در وجود انسان نهاده است». (مطهری، ۱۳۹۸: ۶۱)

حضرت امیرالمؤمنین (ع) در اوصاف آخرالزمان فرموده است: «مرد از همسرش انحرافات جنسی را می‌بیند و اعتراضی نمی‌کند، از آنچه از طریق خودفروشی به دست آورده می‌گیرد و می‌خورد، اگر انحراف سراسر عالم را فراگیرد، اعتراض نمی‌کند، به آنچه انجام می‌شود و در حقش گفته می‌شود، گوش نمی‌دهد. پس او دیوی است

که بیگانگان را بر همسر خود وارد می‌کند». (حیدری کاشانی و آقا تهرانی، ۱۳۹۳: ۳۹ - ۴۵)

آن‌طور که در روایات بیان شد، در دوران آخرالزمان و نزدیک به ظهور امام زمان (عج) بعضی مردم دچار نوعی بی‌میلی و بی‌حسی در دفاع از ارزش‌های اسلامی و انسانی می‌شوند و برای دفاع از خانه و خانواده خود واکنش مناسبی نشان نمی‌دهند. این نوع بی‌تفاوتی و بی‌حسی باعث می‌شود که ناموس و آبرو و شرافت آن‌ها در معرض دید و استفاده نامحرمان و تهاجم بیگانگان قرار بگیرد. لذا به این صورت، نظام و مبانی و حقوق خانوادگی آن‌ها دچار آسیب می‌شود.

۵. آسیب‌های فرهنگی

۱- ۵. افزایش مُدگرایی و تشبّه به کفار

از آسیب‌های فرهنگی آخرالزمان و کارهای دشمنان، رواج مدهای مختلف است. دین مردم در آخرالزمان آهسته‌آهسته کمرنگ می‌شود و جای آن را چیزهای دیگر مثل مدل و فرهنگ بیگانه می‌گیرد و فضایی را به وجود می‌آورد که رنگ و بوی مسلمانی ندارد و تنها چیزی که واضح و مشخص است رواج فساد و فحشا است که در همه جا حاکم می‌شود.

برخی از گروه‌های منحرف اعتقادی با استفاده ابزاری از پوشش، آرایش و موسیقی، تفکرات انحرافی خود را منتشر و تبلیغ می‌کنند. اگر افراد جامعه به‌ویژه جوانان و نوجوانان نسبت به این موضوع آگاهی لازم را نداشته باشند، به‌راحتی با پیروی از نوع پوشش و آرایش این گروه‌ها، جذب آن‌ها شده و به‌مرورزمان از تفکرات و باورهای آن‌ها نیز پیروی خواهند کرد. یکی از بهترین مصادیق امروزی این نوع آسیب، گروه‌های شیطان‌پرستی است. بنا به اعتقاد این فرقه، شیطان به‌عنوان قدرت غالب در جهان است و اگر کسی بخواهد در جهان خوب زندگی کند، باید با شیطان باشد. (صبور اردوبادی، ۱۳۷۲، ۴: ۲۵)

۲-۵. افزایش استعمال مواد مخدر

یکی از فتنه‌های دشمن که امروزه رواج پیدا کرده، اعتیاد به انواع مواد مخدر است. تبلیغات و ترویج مواد مخدر از سوی مافیایا و آرامش کاذبی ناشی از آن، باعث شیوع این بلای خانمان‌سوز در جوامع شده است. خداوند سیستم بدن انسان را طوری آفریده که هیچ نقصانی در آن نیست که انسان بخواهد توسط مواد مخدر آن را رفع نقص کند. مواد مخدر که سلامت و امنیت جامعه را به خطر انداخته و هر سال به تعدادی قربانیان زیادی را به آغوش مرگ می‌فرستد. (کوشاری، ۱۳۸۸، ۱ و ۲: ۸۸)

۳-۵. ساده شدن ارتباطات در آخرالزمان

ساده شدن ارتباطات در عصر کنونی، یکی از جوانب پیشرفت علم و صنعت است که از جهاتی بسیار ارزنده است؛ اما این پیشرفت، آسیب‌های جانبی خود را دارد. اینترنت و زیاد شدن شبکه‌های مجازی و فن‌آوری اطلاعات، هم باعث سهولت ارتباطات شده و هم موجب آسیب‌های فکری، فرهنگی، اخلاقی جسمانی و... مزایای رفاهی این پیشرفت سر جای خود؛ اما زمینه‌هایی را که برای فساد و هبوط اخلاقی فراهم کرده و آسیب‌هایی را متوجه خانواده‌های و جوامع کرده، هرگز قابل جبران نیست.

۶. آسیب‌های اخلاقی و معنوی در آخرالزمان

۱-۶. اسراف

افراط در استفاده از دارایی‌ها، یکی از ویژگی‌های مردم آخرالزمان است که به تجمل‌گرایی و تشریفات و مصرف‌های بی‌جا، منجر می‌شود. ساختن بناهای بلند و غیر لازم، زیاده‌روی در داشتن لوازم زندگی و غذاهای رنگارنگ، تفاخر در لباس و مسکن و... از مصادیق اسراف است. رسول خدا (ص) فرمود: «سَيَأْتِي أَقْوَامٌ يَأْكُلُونَ طَيِّبَ الطَّعَامِ وَالْوَأَنَهَا وَيُرْكَبُونَ الدَّوَابَّ وَيَتَزَيَّنُونَ بِزِينَةِ الْمَرْأَةِ لِزَوْجِهَا وَيَتَبَرَّجُونَ تَبَرُّجَ النِّسَاءِ وَزِينَتُهُنَّ مِثْلُ زِي الْمُلُوكِ الْجَبَابِرَةِ هُمْ مُنَافِقُو هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ؛ زود باشد مردمی بیایند که غذاهای نیکو و رنگارنگ می‌خورند، بر چهارپایان سوار می‌شوند، خود را چنان زینت می‌کنند که گویی زنی خود را برای همسرش زینت کرده است،

مثل زنان زیور آرای می نمایند و همانند شاهان ستمگر جامه می پوشند. آنان منافقان این امت در آخرالزمان هستند». (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵: ۳۴۳) این نوع رفتار و کردار، جدا از جنبه‌های دیگر، یک نوع اسراف نیز محسوب می شود. در قرآن آیاتی راجع به اسراف است که نتیجه نهایی همه آن‌ها این بخش از آیه است که می فرماید: «إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد». (اعراف: ۳۱) محرومیت از محبت خداوند، یکی از زیان‌های جبران‌ناپذیر اسراف کاری است.

۲-۶. کم‌فروشی

کم‌فروشی، گران‌فروشی و غش در معامله از مسائلی است که در دین اسلام و سخنان معصومین (ع) بسیار مذمت شده است. مسئله‌ای که خداوند بزرگ آن را پیش‌بینی کرده با این نام «مطففین» به معنای کم‌فروشان فرستاده است. در آغاز این سوره، به کم‌فروشان، چنین اخطار می دهد: «وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ» وای بر کم‌فروشان! آنان که وقتی برای خود پیمانه می کنند، حق خود را کامل می گیرند؛ اما وقتی که می خواهند برای دیگران پیمانه یا وزن کنند، کم می گذارند». (مطففین: ۱-۳)

پیش‌بینی ائمه (ع) درباره آخرالزمان، مطابق با اوضاع این روزهای جهان به نظر می آید. امام صادق (ع) می فرماید: «پیش از ظهور حضرت قائم (عج) از سوی خداوند برای مؤمنان نشانه‌هایی است. آن‌ها همان گفته خداوند (بقره: ۱۵۵) است که فرمود: و شما (مؤمنان) را پیش از ظهور قائم (عج) به چیزی از ترس و گرسنگی و کمی دارایی‌ها و جان‌ها و میوه‌ها می آزماییم؛ پس صابران را مژده بده. آنگاه فرمودند: مراد از گرسنگی، گرانی قیمت‌ها است و منظور از کمی دارایی‌ها، کسادی تجارت و کمبود درآمد است و مقصود از نقصان جان‌ها، مرگ‌های فراوان و پی‌درپی است و مراد از کمبود میوه‌ها، کمبود عایدات و محصولات کشاورزی است. پس صابران را در آن هنگام به تعجیل ظهور قائم (عج) بشارت باد». (ابن بابویه، ۱۳۹۵، ۲: ۶۴۹-۶۵۰)

هم‌چنین آن حضرت در توصیف مردم آخرالزمان می فرماید: «...و دیدی اگر روزی

بر مردی بگذرد که در آن روز گناهی بزرگ نکرده باشد؛ مانند هرزگی یا کم‌فروشی یا انجام کار حرام یا می‌خوارگی، آن روز گرفته و غمناک است و خیال کند که روزش به هدر رفته و عمرش در آن روز تلف شده است». (کلینی، ۱۳۶۴، ۱: ۵۸-۵۹)

۳-۶. افزایش رشوه

حضرت پیامبر اکرم (ص) درباره رعایت نکردن اخلاق در مسائل اقتصادی می‌فرماید: «فَعِنْدَهَا يَظْهَرُ الرَّبَا وَيَتَعَامَلُونَ بِالْغِيْبَةِ وَالرِّشَا وَيُوضَعُ الدِّينُ وَتُرْفَعُ الدُّنْيَا؛ در آن زمان ربا شایع می‌شود، کارها با رشوه انجام می‌گیرد، مقام و ارزش دین تنزل می‌کند و دنیا در نظر آن‌ها ارزش می‌یابد. (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵: ۳۴۹) پیامبر اکرم (ص) به این مضمون، بدین حدیث نیز اشاره می‌کنند: «ما من قوم يظهر فيهم الربا إلا أخذوا بالسنة وما من قوم يظهر فيهم الرشا إلا أخذوا بالزعب؛ هیچ قومی نیست که ربا در میان آن‌ها شایع شود، جز اینکه دچار غفلت و بی‌خبری می‌شوند و هیچ قومی نیست که رشوه در میان آن‌ها رایج شود، جز اینکه دچار ترس و وحشت می‌شوند». (پاینده، ۱۳۸۳: ۷۱۱)

۴-۶. ثروت گرایی

از فتنه‌ها و آسیب‌های آخرالزمان شیوع شهوت و ثروت گرایی در میان مردم است. ثروت گرایی و رفاه‌زدگی نه فقط زمینه ایجاد فتنه در جامعه است، بلکه از مهم‌ترین عوامل فروپاشی و اضمحلال جوامع اسلامی است و آسیب‌های زیادی بر جامعه وارد می‌کند.

قرآن کریم سنت الهی درباره امت‌های پیشین را چنین بیان می‌کند: «و چه بسیار اهل شهرها را که برائر نعمت، مست و مغرور شده بودند، هلاک کردیم». (قصص: ۵۸) «ما امت‌های گذشته را باهدف هدایت به وسیله سختی‌ها آزمایش کردیم؛ اما آنان از آزمایش‌های دوران سخت ناموفق بیرون آمدن و مردود شدند، به همین خاطر دره‌ای نعمت خود را به روی آنان گشودیم و آنان را در دوران خوشی آزمایش کردیم که باز توجهی به خدا و هدف حقیقی نکردند و نتیجه آن شد که در حال نعمت و رفاه

کامل، جامعه آنان را مضمحل کردیم و از بین بردیم». (انعام: ۴۲-۴۴)

از دیگر آسیب‌های اجتماعی ثروت گرایی است که فقر، ویرانگر آبادی ایمان و ثروت، منهدم‌کننده عمارت تقوا است. لذا هر دو بستر مناسبی برای رشد فتنه‌ها و بهره‌گیری فتنه‌گران است. از این رو، قرآن کریم و روایات معصومین (ع) به زدودن فقر در همه ابعادش، به‌ویژه فقر اقتصادی، بسیار اهمیت داده‌اند. یکی از زمینه‌های بی‌دینی و خدانشناسی را نداری اقتصادی دانسته و بسیاری را به رفع فقر و ایجاد عدالت توجه داده است؛ زیرا توانایی برآورده ساختن نیازهای اولیه زندگی، لازمه دارا بودن حیات انسانی است و تنها انسان دارای انسانیت می‌تواند به‌سوی خدا گام بردارد. حضرت امام علی (ع) می‌فرماید: «إِنْ اسْتَغْنَى بَطَرَ وَفُتِنَ وَإِنْ افْتَقَرَ قَنِطَ وَهَنَ؛ با بی‌نیازی سست می‌شود و به مغاک فتنه فرو می‌گلتد و تنگ‌دستی او را به سستی و نومیدی می‌کشاند». (نهج‌البلاغه، ح ۱۵۰)

۵-۶. شهوت گرایی و لذت جویی

در اثر شهوت‌گرایی انسان‌های آخرالزمان، شرم و حیا، عفت و نجابت از میان می‌رود و روح آنان به لجن زاری از بی‌عفتی و هواپرستی تبدیل می‌گردد. در بخشی از روایت بلندی از امام صادق (ع) آمده است که فرمود: «وَرَأَيْتَ النَّاسَ هَمَّهُمْ بُطُونُهُمْ وَفُرُجُهُمْ لَا يَبَالُونَ بِمَا أَكَلُوا وَمَا نَكَحُوا وَرَأَيْتَ الدُّنْيَا مُقْبِلَةً عَلَيْهِمْ وَرَأَيْتَ أَعْلَامَ الْحَقِّ قَدْ دَرَسَتْ؛ می‌بینی که هم و غم مردم در آخرالزمان به سیر کردن شکم و رسیدگی به شهوتشان خلاصه می‌شود. به آنچه می‌خورند و در روابط جنسی خود، هرگز اهمیت نمی‌دهند که حلال و مشروع است یا نه». (کلینی، ۱۴۰۷، ۸: ۴۲)

اصبغ بن نباته نقل کرده که از حضرت امیرالمؤمنین (ع) شنیدم که فرمود: يَظْهَرُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَاقْتِرَابِ السَّاعَةِ وَهُوَ شَرُّ الْأُزْمِنَةِ نِسْوَةٌ كَاشِفَاتُ عَارِيَاتٍ مُتَبَرِّجَاتٍ مِنَ الدِّينِ دَاخِلَاتٍ فِي الْفِتَنِ مَائِلَاتٍ إِلَى الشَّهَوَاتِ مُسْرِعَاتٍ إِلَى اللَّذَاتِ مُسْتَحِيلَاتٍ لِلْمُحَرَّمَاتِ فِي جَهَنَّمَ خَالِدَاتٍ؛ در آخرالزمان و درز نزدیک قیامت که بدترین زمان‌ها است، زنان، بی‌حجاب و برهنه و خودنما خواهند شد، در فتنه‌ها سهیم، به شهوت‌ها علاقه‌مند و با سرعت به لذت‌ها روی می‌آورند و حرام‌های الهی را حلال

می‌شمارند». (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۳: ۳۹۰)

با این اوصاف، آخرالزمان مملو از فساد و فحشا خواهد بود و زندگی برای مؤمنین سخت می‌شود. چنانکه در روایتی از رسول اکرم (ص) آمده است: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ؛ روزگاری بر مردم بیاید که هر کس خواهد دین خود نگهدارد، چنان باشد که آتش به دست گرفته باشد». (پاینده، ۱۳۸۲: ۷۹۹)

طبق روایات اهل بیت (ع)، عصر غیبت آخرین امام، دوران سختی است. شناخت آن عصر، آسیب‌های آن در زندگی انسان‌های آن عصر نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

نتیجه‌گیری

آخرالزمان واپسین دوران از دنیا است که به قیامت می‌پیوندد. زندگی در این عصر از نظر دینی بسیار دشوار می‌شود؛ زیرا زمینه‌های انواع فساد هموار است زندگی انسان از این لحاظ بسیار آسیب‌پذیر خواهد بود. آسیب‌شناسی آخرالزمان، یعنی شناخت و معرفی فتنه‌ها و آفت‌هایی که ممکن است گروهی از مردم و ارزش‌ها و مقدسات را به چالش بکشد. لذا شناخت این آسیب‌ها در زمینه‌های گوناگون اعتقادی، فرهنگ و اخلاقی، برای پرهیز و در امان ماندن از آن‌ها یک ضرورت پژوهشی است که در این مقاله صورت گرفت.

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۹۵ ق)، کمال الدین و تمام النعمه، تهران: نشر اسلامی.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۱۳ ق)، من لا يحضره الفقيه، قم: دفتر نشر اسلامی.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴ ق)، لسان العرب، بیروت: دارصادر.
۴. پاینده، ابو القاسم، (۱۳۸۲)، نهج الفصاحة، تهران: دنیای دانش.
۵. حر عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۰۹ ق)، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلا.
۶. حیدری کاشانی، محمد باقر، مرتضی، آقا تهرانی، (۱۳۹۳)، خانواده و تربیت مهدوی، قم: کتاب یوسف، ۱۳۹۳.
۷. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۳)، لغتنامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ ق)، مفردات غریب القرآن، دمشق: داراشامیه.
۹. سایت حوزه نت، ۱۳۷۸.
۱۰. سلیمانی، خدامراد، (۱۳۸۸)، فرهنگ نامه مهدویت، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود.
۱۱. سید بن طاووس، علی بن موسی، (بی تا)، الملاحم والفتن، تهران: انتشارات اسلامی.
۱۲. شعیری، محمد بن محمد، (بی تا)، جامع الأخبار، نجف الاشرف: مطبعة حیدریه.
۱۳. صبور اردوبادی، احمد، (۱۳۷۲)، آیین بهزیستی اسلام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۴. طبرسی، (بی تا)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: موسسه الا علمی للمطبوعات.
۱۵. کوشاری، رضا، (۱۳۸۸)، اوضاع در آخر الزمان ج ۱ و ۲، قم: تهذیب.

۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۶۴)، *الروضة من الكافي*، (ترجمه: هاشم رسولی محلاتی)، تهران: نشر علمیه اسلامیة.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷)، *الكافي*، تهران: دار الكتب الإسلامية.
۱۸. مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۲ ق)، *بحارالانوار*، بیروت: مؤسسه الوفاء.
۱۹. یزدی حایری، علی، (۱۴۲۲ ق)، *إلزام الناصب فی إثبات الحجة الغائب*، بیروت: مؤسسة الأعلمی.